

DETLEF BRANDES

ČEŠTI

POD NĚMECKÝM PROTEKTORÁTEM

**OKUPAČNÍ POLITIKA, KOLABORACE
A ODBOJ 1939–1945**

[TŘETÍ, ROZŠÍŘENÉ
A REVIDOVANÉ VYDÁNÍ]

PROSTOR

DETLEF BRANDES
ČEŠTI

**POD NĚMECKÝM
PROTEKTORÁTEM**

**OKUPAČNÍ POLITIKA, KOLABORACE
A ODBOJ 1939–1945**

[TŘETÍ, POZŠÍŘENÉ
A REVIDOVANÉ VYDÁNÍ]

přeložil Petr Dvořáček

PROSTOR | PRAHA | 2019

OBSAH

PŘEDMLUVA KE TŘETÍMU ČESKÉMU VYDÁNÍ	13
PŘEDMLUVA K PRVNÍMU ČESKÉMU VYDÁNÍ	15
ÚVODEM K PRVNÍMU ČESKÉMU VYDÁNÍ (VÁCLAV KURAL)	21
I. OD NĚMECKÉ OKUPACE PO DEMONSTRACE NA PODZIM 1939	25
OBSAZENÍ ZBYTKU ČECH A MORAVY	27
1. Tiso a Hácha v Berlíně	28
2. Zřízení „Protektorátu Čechy a Morava“	36
3. Reakce Velké Británie, Francie, USA a SSSR	38
4. Vojenská správa a první policejní zákroky	42
OKUPAČNÍ POLITIKA A KOLABORACE DO LISTOPADU 1939	44
1. Utvoření jednotné české strany	44
2. Dva vládcí: Neurath, Frank	50
3. Úřad a pravomoci říšského protektora	55
Struktura Úřadu říšského protektora	55
Vymezení pravomocí mezi říšským protektorem a ústředními berlínskými úřady	56
Zvláštní postavení SS a policie	65
4. Práva „autonomní správy“	68
5. První politické kroky protektorátní vlády, Národního souručenství a „pravicové opozice“	71
Protektorátní vláda	71
Národní souručenství	74
„Pravicová opozice“	78
6. Protektorátní vláda mezi negativismem a aktivismem	82
„Židovská otázka“	82
Vztah k československému exilu	84
Jednání o „slibu věrnosti“	88
ODBOJ DO LISTOPADU 1939	94
1. Národní odbojové skupiny	94

Organizace	96
<i>Politické ústředí</i>	97
<i>Obrana národa</i>	102
<i>Petiční výbor Věrní zůstaneme</i>	105
Program	107
<i>Politické ústředí</i>	108
<i>Obrana národa</i>	109
<i>Petiční výbor Věrní zůstaneme</i>	111
<i>Německá otázka</i>	113
<i>Poměr k Velké Británii, Francii a k Sovětskému svazu</i>	114
Činnost	117
<i>Zpravodajství</i>	117
<i>Sabotáž a propaganda</i>	121
<i>Agitace pro zahraniční vojsko a povstání</i>	123
2. Národní hnutí pracující mládeže	126
3. Komunistická strana Československa	129
Organizace	129
Program	130
Činnost	133
4. Síla a účinnost odboje	135
Propaganda, sabotáž, stávka	135
Kladenská vražda	140
Demonstrace	141
STŘETNUTÍ OKUPAČNÍ MOCI S ODBOJEM	145
1. Demonstrace 28. října 1939	145
2. Studentská demonstrace 15. listopadu 1939	
a uzavření českých vysokých škol	155
II. OD UZAVŘENÍ VYSOKÝCH ŠKOL PO HEYDRICHOVO	
JMENOVÁNÍ ZASTUPUJÍCÍM ŘÍŠSKÝM PROTEKTOREM	167
OKUPAČNÍ POLITIKA A KOLABORACE DO ZÁŘÍ 1941	169
1. Hácha, protektorátní vláda, Národní souručenství	
a Vlajka po podzimních nepokojích	170
Postavení a reorganizace protektorátní vlády	170
Sjednocení a rozpad pravicové opozice	176
Oslabení NS	179
Plány k výročí zřízení Protektorátu	184
2. Okupační politika a kolaborace	
pod dojmem francouzské porážky	190

Protektorátní vláda mezi Londýnem a Berlínem	190
Reorganizace Národního souručenství	195
Zákaz pražské krajské organizace NS a „puč Vlajky“	198
Aktivismus nového vedení NS	200
Německá reakce na aktivismus NS	211
Reakce odboje a exilu na aktivismus	213
3. Spor o německou protektorátní politiku v létě a na podzim 1940	215
Dosavadní koncepce	216
Plány sousedních žup	220
Reakce říšského protektora a jeho státního tajemníka	225
Hitlerovo rozhodnutí	231
4. Protektorátní vláda v roce 1941	239
Protektorátní vláda, legionářská otázka a poměr k exilu	239
Protektorátní vláda po 22. červnu 1941	253
ODBOJ OD LISTOPADU 1939 DO ZÁŘÍ 1941	260
1. Národní odbojové skupiny	260
Organizace	260
<i>Politické ústředí</i>	260
<i>Obrana národa a Petiční výbor Věrní zůstaneme</i>	263
<i>Ústřední výbor odboje domácích</i>	264
Program	266
<i>Německá otázka</i>	273
<i>Vztah k Sovětskému svazu</i>	281
Činnost	288
2. Komunistická strana Československa	294
Organizace	294
Program	296
Činnost	299
3. Síla a účinnost odboje	301
Od listopadu 1939 do dubna 1940	302
Od května 1940 do června 1941	308
Od června do září 1941	314
III. OD HEYDRICHOVA JMENOVÁNÍ ZASTUPUJÍCÍM ŘÍŠSKÝM PROTEKTOREM PO JEHO SMRT	319
OKUPAČNÍ POLITIKA A KOLABORACE DO ČERVNA 1942	321
1. Heydrichovo jmenování a koncepce	322
2. Výjimečný stav	329
3. Odstavení protektorátní vlády	334

Proces s Eliášem	334
Kompromitace protektorátní vlády	338
Reorganizace vlády v rámci vojenského a zahraničněpolitického zvratu	341
Administrativní reforma	347
4. Propaganda a akce mířící na dělníky, rolníky a mládež	354
5. Společná politika Heydrichova a Frankova	368
6. Pracovní nasazení v Říši	375
ODBOJ DO ČERVNA 1942	378
1. ÚVOD	379
2. KSČ	382
3. Parašutisté	385
Zpravodajská služba	386
Bombardování Škodových závodů v Plzni	388
4. Síla a účinnost odboje	389
ATENTÁT NA HEYDRICHA A NÁSLEDUJÍCÍ VLNA TERORU	394
Atentát na Heydricha	394
Vyhlášení civilního výjimečného stavu	398
Frank u Hitlera	401
Další kompromitace protektorátní vlády	404
Heydrichova smrt	406
Přijetí protektorátní vlády u Hitlera	407
Lidice	411
Dopadení původců atentátu	414
IV. OKUPAČNÍ POLITIKA A KOLABORACE	
PO ATENTÁTU NA HEYDRICHA	419
OKUPAČNÍ POLITIKA	423
1. Frankův zápas o vedení	424
2. Frankova generální linie a jeho kompetence	430
3. Odpolitizování	439
4. Ústupky inteligenci	443
5. Boj proti českému odbojovému hnutí doma i v cizině	445
MEZI KOLABORACÍ A ATTENTISEMEM	450
1. Háchova role	450
2. Vojenské nasazení vládního vojska	456
3. Protektorátní vláda	459
4. „Pastýřský list“ a Liga proti bolševismu	466

V. DÍLČÍ OBLASTI OKUPAČNÍ POLITIKY	471
HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA	473
1. Poněmčování hospodářství	473
2. Význam Protektorátu pro německé válečné hospodářství	486
3. Řízení hospodářství	490
4. Pracovní nasazení	495
5. Zemědělství	508
6. Letecké nálety a komplex operací „ARLZ“ (útlum, vyklizení, ochromení, zničení)	512
SOCIÁLNÍ POLITIKA	515
JAZYKOVÁ A ŠKOLSKÁ POLITIKA	529
KULTURNÍ POLITIKA	538
NÁRODNOSTNÍ A RASOVÁ POLITIKA	545
1. Podpora etnických Němců	545
2. Poněmčování správy a hospodářství	548
3. Sídlní plány a osídlovací opatření	549
4. Rasověpolitické cíle a první opatření směřující k poněmčení	555
5. Diskriminace, deportace a vraždění Židů a Romů	561
VI. ČESKÝ ODBOJ PO ATENTÁTU NA HEYDRICHA	569
NÁRODNÍ ODBOJOVÉ HNUTÍ	571
1. Organizace	573
Přípravný revoluční národní výbor	574
Obrana národa	576
Rada tří	577
Česká národní rada	582
Parašutisté z Velké Británie	583
Církevní odboj	590
2. Program	591
Postoj k Benešovi a k exilové vládě	591
Německá otázka	594
„Třetí cesta“	595

KOMUNISTICKÉ ODBOJOVÉ Hnutí	600
1. Organizace	600
2. Program	611
SÍLA A ÚČINNOST ČESKÉHO ODBOJE	618
1. Pasivní odpor	618
2. Sabotáže	623
3. Sabotáže na železnici	627
4. Partyzánská válka	631
Zbraně	631
Německá opatření po slovenském povstání	634
Partyzánská válka po slovenském povstání	638
5. Útěky, povstání a osvobození	650
VII. PRAŽSKÉ POVSTÁNÍ	659
1. Pražské odbojové orgány před povstáním	661
2. Frank a protektorátní vláda před povstáním	668
3. Výbuch povstání	675
4. První úspěchy povstalců	678
5. Boj o politické vedení	681
6. První noc	688
7. Druhý den	691
8. Pomoc z nesprávné strany	695
9. Kapitulace	703
SHRNUTÍ	713
<i>Seznam zkratk</i>	725
<i>Prameny a literatura</i>	729
<i>Jmenný rejstřík</i>	753

STŘETNUTÍ OKUPAČNÍ MOCI S ODBOJEM

1. Demontrace 28. října 1939

Jak jsme ukázali v předchozí kapitole, využívalo české obyvatelstvo k demonstracím téměř každé příležitosti. Dalo se tedy předpokládat, že bude demonstrovat i na den československé nezávislosti. Manifestace 28. října měla ovšem nabýt většího významu než demonstrace předcházející. K tomuto významu jí však nedopomohl vyšší počet účastníků, nýbrž Frankův a Hitlerův zásah.

Otázka pozadí nesmírně prudké reakce na nepokoje, tedy zatýkání, popravy a uzavření českých vysokých škol, musela zůstat dlouho neobjasněna. V roce 1975 se mi ji však podařilo v jedné stati zodpovědět.⁶⁰⁴

Třicátého září 1939 přijal Hitler vyslance Protektorátu v Berlíně Františka Chvalkovského. Podle Chvalkovského zprávy se Hitler tehdy v monologu vyjadřoval ještě spokojeně o vývoji v Protektorátu. Nejenže vyjádřil

604/ Když československá vláda chtěla podepřít žalobu proti sturmbannführerovi SS a vedoucímu tiskového oddělení říšského protektora Wolframovi von Wolmar, dala mi jakožto expertu německého soudu k dispozici dokumenty, které jsem pod kontrolou jednoho policisty mohl studovat na ministerstvu spravedlnosti. Na základě těchto dokumentů jsem uveřejnil stať „Die deutsche Reaktion auf die Prager Demonstrationen im Herbst 1939“, která vyšla ve *Vierteljahreshfte für Zeitgeschichte* (23, 1975, str. 210–218). Místo přesných údajů o uložení dokumentů jsem odkazoval na „archiv ministerstva spravedlnosti“; dnes ovšem vím, že dokumenty se tehdy nalézaly v tajném archivu ministerstva vnitra, zde tedy udávám Archiv ministerstva vnitra (AMV). Přebírám značnou část svého tehdejšího výkladu.

naději, že „český národ dnes chápe historické rozhodnutí“ prezidenta Háchy, tedy jeho podrobení Hitlerovu ultimátu 15. března 1939, „a že kritici už mlčí“, ale dokonce „našel slova velkého uznání kulturní a hospodářské úrovně Čech a Moravy a Vašeho národa“. Hitler chválil český průmysl a zemědělství a konstatoval, že dostává příznivé zprávy o českých dělnících, kteří byli získáni na pracovní místa v Říši. Ujistil vyslance, že neexistuje důvod obávat se germanizace Protektorátu a s uznáním zdůraznil, že „naše vláda s panem prezidentem v čele“ je zárukou „zachování klidu a pořádku“. ⁶⁰⁵

Ze zprávy, kterou Hácha, protektorátní vláda a vedoucí NS přijali s „uspokojením a radostí“, ⁶⁰⁶ vyplývá, že Hitlerův pozitivní obrázek o situaci v Protektorátu vychází z Neurathova líčení a že Hitler v té době ještě toleroval Neurathovu obezřetnou politiku. Neurath ponechával protektorátní vládě určitý manévrovací prostor umožňující provozovat politiku, která se pohybovala mezi obranou proti německým požadavkům a ústupností při silném německém tlaku, mezi podřízením německým – zejména hospodářským – cílům a spoluprací s odbojovým hnutím i s československými exilovými politiky. Českému odbojovému hnutí dovoľoval tento stav relativně nerušeně budovat své organizace, zároveň jim však přikazoval vyvarovat se násilných aktů.

Říšský protektor a protektorátní vláda měli snahu přenést svou politickou linii i do doby po 28. říjnu, po 21. výročí založení ČSR. Zdálo se, že šance existují. Vláda se snažila prostřednictvím úředníků, aparátu NS a odborových funkcionářů působit na obyvatelstvo, aby se ani na 28. října „nedalo strhnout k neuváženým a z hlediska zájmů národa zavrženíhodným demonstrativním manifestacím“. Odmítala především výzvu ke stávce, kterou vydala KSČ. Vlivné a uznávané osobnosti se měly postavit na místa, kde se obvykle scházelo obyvatelstvo, aby se tam „podle potřeby domluvami a podobně postaraly o to, aby každý rušivý incident byl včas zmařen“. Docenti, učitelé a rodiče byli vyzýváni, aby na studenty, žáky a děti vhodně působili a umírňovali je. ⁶⁰⁷ Vláda kromě toho vydala

605/ Chvalkovského zpráva o jeho přijetí u Hitlera, s Frankovou paraťou z 10. 10. 1939. AMV.

606/ Zpráva Ústředny SD pro Čechy a Moravu ze 17. 10. 1939. AMV.

607/ Cirkulář Zemského úřadu v Čechách ze 22. 10. 1939 s přípisem ministerstva vnitra říšskému protektorovi z 26. 10. 1939. AMV.

pokyn, aby v tento den, tj. v sobotu, továrny, obchody a úřady zachovaly normální provoz; pracujícím byl náhradou přislíben jiný volný den. Konečně se vláda postarala i o to, aby ani programy zábavních zařízení, ani tisk a rozhlas nepřipomínaly dobu samostatnosti.

Proto se vláda domnívala, že může převzít „odpovědnost za klidný průběh 28. října“ a adresovala říšskému protektorovi prosbu, aby „jakýkoli eventuálně nezbytný zákrok přenechal protektorátním orgánům“. Zároveň se obrátila na náčelníka německé Bezpečnostní policie se žádostí přimět německé obyvatelstvo k tomu, aby se zdrželo všeho, co „by české obyvatelstvo mohlo vnímat jako provokaci nebo projev pohrdání“.⁶⁰⁸ S těmito přípravnými opatřeními vyslovil – jak se zdá – souhlas i Frank. Ve zprávě Hitlerovi opatření v každém případě označil jako „svou koncepci uspokojující“.⁶⁰⁹

Na přípravě manifestací se podílely jak národní odbojové skupiny, tak i KSČ. Ilegálním organizacím šlo v první řadě o to, aby po překvapivě rychlé porážce Polska opět pozvedly ducha českého obyvatelstva a jeho vůli k odporu.

O účelnosti demonstrací na 28. října mezi jednotlivými odbojovými organizacemi zjevně nepanovaly žádné větší názorové rozdíly. Neshodovaly se jen ve formě protestu proti okupační moci. V PÚ nabyli vrchu ti, kdo se zasazovali o „tichou“ slavnost.⁶¹⁰ Člen PÚ Krajina do Paříže a do Londýna sděloval, že lidé byli vyzváni k tomu, aby se slavnostně oděli, aby nenakupovali, nekouřili a nepili a v podnicích a kancelářích se uchylovali k „pasivní rezistenci“.⁶¹¹ Ilegální KSČ naproti tomu sdělovala: „Na 28. října připravujeme masovou stávkou a demonstrace proti okupantům.“⁶¹²

První série letáků, vybízejících v Praze k oslavě 28. října, se objevila mezi 10. a 15. říjnem. Letáky obyvatelstvo vyzývaly k tomu, aby se ten den každý oblékl do svátečního, aby nikdo nechodil nakupovat a nepoužíval

608/ Zpráva protektorátní vlády o událostech 28. a 29. 10. 1939. AMV.

609/ Frankova zpráva Hitlerovi ze 30. 10. 1939. AMV.

610/ Viz str. 101.

611/ Šípův radiogram Sukovi z 9. 10. 1939 (BDS).

612/ Rádiová depeše ÚV KSČ Gottwaldovi ze 13. 10. 1939 („Depeše mezi Prahou a Moskvou“, str. 395). Bareš (*Tři pře Jana Ziky*, str. 196n.) tvrdí, že se konala jednání mezi ÚVODem (má zřejmě na mysli PÚ) a KSČ, která však nevedla k pozitivnímu výsledku. ON vydala příkaz nepodílet se na žádných komunisticky zbarvených akcích a nosit jen odznaky připomínající národního ducha demonstrace (příkaz D.-26 z 20. 10. 1939, cit. v rozsudku Národního soudního tribunálu nad Kohoutkem a spol. z 20. 11. 1941, BDC).

pouliční dopravu. Druhá série způsob demonstrace specifikovala už blíž, ale ani tyto letáky nepocházely z nějakého centrálního zdroje, jak je vidět na jejich rozdílných, ba protichůdných pokynech.⁶¹³ Ve třetí sérii, rozšiřované od 22. října, byla rovněž zřetelně patrná odlišná stanoviska jejich původců. Zatímco nekomunistické letáky nabádaly pouze k demonstraci národní semknutosti a obyvatele vyzývaly, aby nejezdili elektrickou drahou, nekupovali noviny, nepili (vzhledem k válečné dani, kterou byly nápoje zatíženy ve prospěch Říše) a ve svátečním se procházeli po městě, komunistické letáky vyzývaly ke „generální stávce“. Pražské obyvatelstvo mělo podle pokynů těchto komunistických letáků demonstrovat před sovětským konzulátem za připojení Protektorátu k SSSR.⁶¹⁴

Některé z dřívějších pokynů byly v posledních říjnových dnech částečně odvolány. Tak například předtím se doporučovalo vzít si toho dne černou kravatu, ale pak se proslechlo, že Gestapo zamýšlí všechny s černou kravatou „koncentrovat“, a proto byl tento pokyn odvolán. Odvolání pokynu se však už nedostalo ke všem účastníkům. Dvacátého sedmého října byla pomocí letáků rozšířena instrukce, aby lidé chodili pouze s trikolorou a v závodech na několik minut zastavili práci. Mimo Prahu byly tyto směrnice ještě doplněny, a tak se na mnoha návrších rozhořely ohně, hákové kříže se přelepovaly trikolorami, strhávaly se německé nápisy a lidé nosili černé a modré čepice s trikolorou.⁶¹⁵ Další letáky vybízely ke dvouminutovému tichu na Václavském náměstí a k bojkotu práce na pracovišti.⁶¹⁶ Na mnoha místech se objevily letáky, které za hlavní smysl demonstrací považovaly snahu usvědčit Hitlera před celým zahraničím ze lži, jestliže tvrdí, že v Protektorátu panuje klid a spokojenost s novým statutem. Ovšem téměř všechny letáky končily výzvou, aby se lidé vyhnuli srážkám a neprolévali předčasně

613/ Zpráva ministerstva vnitra ze 16. 11. 1939 (KPR, T 70/40; *DHČP*, str. 479–489). Rozhodnutí demonstraci realizovat padlo teprve po 4. 10. 1939. V ilegálním časopise *V boj*, č. 24 ze 4. 10. ještě žádné směrnice vydány nebyly (AÚD KSČ, 74, 73/7).

614/ Tamtéž. Viz též zprávu SD o vnitropolitické situaci z 20. 10. 1939 a z 25. 10. 1939 (T-175, R. 258, 0122nn. a 0140nn.).

615/ Veselý-Štainer, *Cestou národního odboje*, str. 35; týž, *Obrana národa*, n.pub., str. 28; Zprávy z Protektorátu z 27. 10. 1939 (PŠm 9, str. 141).

616/ Leták „Bratři, sestry! Češi! 28. říjen je, byl a bude svátkem nás všech“ s přípisem vrchního státního zástupce při německém zemském soudu Praha vrchnímu říšskému zástupci z 11. 5. 1940 (BA, R 6 II/46).

krev.⁶¹⁷ Šeptanda zároveň vyvolávala v Čechách naději, že 28. října přijde osvobození, že Protektorát převezme Sovětský svaz, že toho dne se navrátí prezident Beneš apod.⁶¹⁸

Německé i české protektorátní úřady o přípravách na 28. říjen pochopitelně věděly. Zemské úřady v Čechách a na Moravě upozornily na chystané demonstrace své okresní hejtmany a policejní ředitelství a vydaly pokyn, aby jim zabránili.⁶¹⁹ Úředníci měli působit na své okolí, na spolky, podnikové výbory a vážené osobnosti, aby se demonstrací neúčastnily.⁶²⁰ Vláda prostřednictvím českého ministerstva vnitra požádala německé úřady, aby udržení klidu a pořádku přenechaly pouze jí samé a aby mírnily německé obyvatelstvo.⁶²¹ Odborová centrála vydala svolání, v němž dělníky i zaměstnance volala k zachování klidu a pořádku. Její předseda promluvil ve stejném duchu do pražského rozhlasu.⁶²² Ve Výboru NS se objevil návrh, podle něhož by se toho dne Němci neměli v Praze raději vůbec ukazovat, aby Čechy zbytečně nedráždili.⁶²³ Neurath za svou osobu tento návrh akceptoval: vydal heslo „Nevšímejte si jich“ a odjel.⁶²⁴

V předvečer 28. října bylo po hospodách jen málo lidí a provoz na ulicích byl slabší než jindy. Lidé si v rodinném kruhu vyslechli na BBC Benešův proslov. Pouliční obchodníci, kteří normálně prodávali noviny a upomínkové předměty, docílili 27., a zejména ráno 28. října velkého obratu se stužkami v národních barvách. Jak zjistilo ministerstvo vnitra v Praze, bylo ve dnech před 28. říjnem a přímo 28. října prodáno na 30 000 takových pásek.⁶²⁵

617/ *Persekuce českého studentstva*, str. 32. Podle údajů Václava Černého (*Kultur im Widerstand Prag*, str. 292–294) jeden manifest ke 28. říjnu sepsal on sám.

618/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha z 29. 10. 1939 (přetištěno v: *Persekuce českého studentstva*, str. 35).

619/ Oběžník moravského zemského úřadu okresním hejtmánům a policejním ředitelstvím z 22. 10. 1939 (VHA, cit. v: Štěpánek, „Boje pracujícího lidu“, str. 53).

620/ Zpráva Kalvodova (= Klecanda) exilu z 28. 10. 1939 (PSm 9, str. 157nn.).

621/ Tamtéž. Rovněž *Persekuce českého studentstva*, str. 33.

622/ Lehár, „Národní odborové ústředny zaměstnanecké“, str. 599; Peša, Štěpánek, „Těžké počátky“, str. 537.

623/ Zpráva SD o vnitropolitické situaci z 27. 10. 1939 (T-175, R. 258, 0156–0168).

624/ Místopřísežné prohlášení Wernera von Holleben z 18. 5. 1946-Neu-158 (IMT, XL, str. 532nn.).

625/ Zpráva ministerstva vnitra ze 16. 11. 1939 (KPR, T 70/40; *DHČP*, str. 479–489); *Persekuce českého studentstva*, str. 34.

Už ráno 28. října signalizovalo, co přijde. Pokynu, aby si lidé vzali slavnostní nebo smuteční oděv, uposlechla jen část obyvatel, zato téměř každý Čech pospíchající do práce si připnul nějakou tu stužku v národních barvách. Někteří mladíci si nasadili čepice masaryčky, jiní měli odznak NS vzhůru nohama – písmena se tak proměnila v SN, což podle jednoho sloganu šeptandy mělo znamenat „Smrt Němcům“.⁶²⁶

České úřady proti demonstrativnímu nošení masaryček a stužek v československých barvách zcela rozumně nezakročovaly: takto vyrazilo do ulic 95 procent chodců.⁶²⁷ Ve většině pražských závodů začali dělníci práci přesně. Jen v některých menších podnicích a v jednom podniku střední velikosti a téměř na všech stavbách dělníci k práci nenastoupili buď vůbec, anebo sice přišli, ale nepracovali. Na vysokých školách byla během dopoledne zastavena výuka.⁶²⁸ V centru Prahy došlo k potyčkám mezi Němci a Čechy; zvláštní pozornost na sebe přitom na obou stranách poutali studenti. Podle zprávy českého policejního ředitelství v Praze působilo vystoupení německých studentů dojmem, že bylo naplánováno a řízeno. Počinání těchto studentů připomíná jejich chování v noci na 15. březen.⁶²⁹ Shazovali Čechům z hlav masaryčky a strhávali jim odznaky s národními motivy. Eliáš později výtržnosti z české strany označoval za důsledek těchto německých útoků na „mírumilovné“ Čechy.⁶³⁰ Ovšem podle zprávy velitelství Bezpečnostní policie a SD v Praze začali s násilnostmi Češi, němečtí chodci se pouze bránili.⁶³¹ Ačkoli původce srážek je třeba zřejmě hledat na obou stranách, přetrvává dojem cíleně nasazeného německého studentstva.

Mezi 10. a 11. hodinou se na Václavském náměstí a na Staroměstském náměstí začaly utvářet větší hloučky lidí a propukaly nové srážky mezi

626/ Zpráva ministerstva vnitra ze 16. 11. 1939 (tamtéž); zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha z 29. 10. 1939 (*Persekuce českého studentstva*, str. 35); zpráva policejního prezidia Praha, b. d. (přetištěno v: *Persekuce českého studentstva*, str. 42n., viz též PSm 9, str. 148–156).

627/ Denní zpráva Ústředny SD pro Čechy a Moravu č. 129 z 28. 10. 1939. AMV.

628/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha (tamtéž, str. 36); zpráva policejního ředitelství Praha (PSm 9, str. 149).

629/ Zpráva policejního prezidia Praha (tamtéž, str. 42n.); válečný deník zbrojní inspekce Praha z 28. 10. 1939 (BA, WO 8-122/1).

630/ Eliáš říš. protektorovi, b. d. (*Persekuce českého studentstva*, str. 49).

631/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha (tamtéž, str. 36).

Čechy a Němci.⁶³² Česká policie v centru města lidem ve shlukování nebránila. Naopak spíš demonstrantům ponechávala volnou ruku.

„Vůbec nebylo bráněno ani příchodu dalších demonstrantů z předměstí a z pražského okolí. Z nádraží se do centra řinuly další a další davy lidí z předměstských vlaků. V mnoha závodech a úřadech byla předčasně zastavena práce, až se Václavské náměstí černalo lidmi různých povolání.“⁶³³

Mezi Němci a Čechy docházelo stále častěji k šarvátkám. Na Uhelném trhu například srazili jednoho esesmana v civilu. Na Staroměstském náměstí demonstrovalo kolem 800 lidí a hanlivě pokřikovali na přítomné Němce.⁶³⁴ Před budovou Gestapa v Bredovské ulici se asi ve 13 hodin shromáždil velký dav lidí, kteří protestovali proti teroru Gestapa.⁶³⁵

Když byla situace už takto napjatá, velitel Bezpečnostní policie a SD zavolal ministru vnitra Ježkovi a sdělil mu, že stejně jako každou sobotu projde po Václavském náměstí hlavní stráž Tělesné standarty SS. A jestliže nebude do té doby obnoven pořádek, Tělesná standarta si poradí sama a dostatečný prostor si zjedná vlastními silami. Velitel Bezpečnostní policie a SD pak o situaci informoval Tělesnou standartu a českého policejního prezidenta.⁶³⁶ Václavské náměstí bylo nato vyklizeno zesílenými českými policejními silami, takže jednotka mohla propochodovat. Většina Čechů se k ní otočila zády. V tu chvíli se zdálo, že chuť Čechů k dalším demonstračním pomínula, záhy ovšem srážky mezi Čechy a Němci, v jejichž řadách od té chvíle převažovali esamani a esesmani v uniformách, nabyly opět na intenzitě. Česká policie v tom žádné ze stran téměř nebránila.

Asi ve 13.30 zamířili na Václavské náměstí z postranních ulic zpívající demonstranti a v tom okamžiku poprvé zasáhla německá policie. Přesto bylo za chvíli celé Václavské náměstí zaplněno hlučícím davem. Ze zástupu se ozývaly výkřiky jako: „Chceme svobodu, chceme právo!“, „Ať žije Beneš!“, „Pryč s Hitlerem!“, „My chceme Stalina!“ atd. Zatímco česká policie zjevně dělala, že neslyší, německá zahájila zatýkání. Vytlačila

632/ Tamtéž, str. 37, a zpráva policejního prezidia Praha (tamtéž, str. 42n.).

633/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 37.

634/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 37n.

635/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 38; zpráva policejního prezidia Praha (*Persekuce českého studentstva*, str. 44).

636/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 38.

Čechy do postranních ulic, tam se zpíval Kde domov můj a Hej, Slované.⁶³⁷ V těch okamžicích zazněly z řad demonstrantů i první výstřely.⁶³⁸

Mezi 15. hodinou a 15.30 bylo centrum demonstrace v ulicích mezi Příkopy a Václavským náměstím. Zástup se shromáždil před hotelem Palace, kde bydleli příslušníci Gestapa, a volal: „Tady bydlí krvaví psi!“ Lidé vyrvali jednoho zatčeného z rukou několika gestapáků, pár jich srazili k zemi a šlapali po nich. Přimět tento dav k tomu, aby nechal příslušníky Gestapa a jejich příbytek svému osudu, se podařilo teprve oddílu řídicí úřadovny Gestapa.⁶³⁹ Na druhé straně Václavského náměstí přihlížela česká policie tomu, jak demonstranti znovu provolávají slávu Benešovi a Stalinovi, jak z jejich úst zaznívá požadavek po obnově Československé republiky a zpívají se národní písně. Dav se potom začal přesouvat z Jungmannovy ulice na Karlovo náměstí. Česká policie je vytlačovala jen neochotně. V 17 hodin se demonstrantům podařilo na Václavské náměstí vrátit. Mezitím dorazily posily z předměstí. Nyní německá policie zasáhla přímo a demonstranty rozptýlila; ozvalo se při tom i několik přestřelků.⁶⁴⁰

Už předtím, v 16 hodin, zavolal státnímu prezidentu Háchovi do Lán Frankův tajemník Gies, aby oznámil Frankovu návštěvu. Ministerstvo vnitra už Háchu o pražských událostech informovalo; Hácha si povolal Eliáše s Havelkou.⁶⁴¹ Protože Neurath nebyl v té době v Praze,⁶⁴² přijel Frank do Lán v 16.55 jen s velitelem Bezpečnostní policie a SD Stahleckerem. Informovali Háchu o tom, co se děje v Praze, a předali mu Hitlerův příkaz, že v Protektorátu nestrpí žádné demonstrace a že za klid a pořádek činí zodpovědnými české bezpečnostní orgány. Nejsou-li protektorátní úřady schopny zjednat pořádek, zruší protektorátní autonomii a povolá Tělesnou standartu.

Jednání poté pokračovalo za Eliášovy a Havelkovy přítomnosti; oba

637/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 38; zpráva policejního prezidia Praha, str. 44; válečný deník zbrojní inspekce Praha z 28. 10. 1939 (BA, WO 8-122/1).

638/ Zpráva policejního prezidia Praha, str. 44.

639/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 38n.

640/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 39; válečný deník zbrojní inspekce Praha z 28. 10. 1939 (BA, WO 8-122/1).

641/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 40n.; Zápis KPR (Škarvan) z 30. 10. 1939 (KPR, T 376/39; *DHČP*, II, str. 475nn.).

642/ *Zpověď K. H. Franka*, str. 59.

muži přijeli asi půl hodiny po Frankovi. Už po čtvrt hodině odjeli všichni čtyři zpět do Prahy.⁶⁴³

Česká policie nyní opustila svůj vyčkávací postoj, nejspíš v důsledku této razantní pohružky a na základě Ježkova pokynu. Během relativně krátké doby se jí kolem 18. hodiny podařilo bez velké námahy a bez zvláštního odporu Václavské náměstí vyklidit a uzavřít. Tím demonstrace v centru skončily, ale až asi do 20 hodin pokračovaly na Karlově náměstí, na Vinohradech a na Masarykově nádraží.⁶⁴⁴ Na místě střetnutí zůstalo 174 dvojjazýčných tabulek stržených z tramvají, 92 z nich bylo poškozených. Byl jeden mrtvý (dělník Otakar Sedláček) a 15 raněných (pokud byli hospitalizováni), počet lehce zraněných šel do stovek. Čtyři sta osob bylo zatčeno, z toho českou policií jen 50.⁶⁴⁵

Na venkově a v ostatních městech Protektorátu ke střetům nedošlo. V Brně se v centru sešlo kolem 800 lidí a na okolních kopcích vzplanuly ohně.⁶⁴⁶ V Moravské Ostravě se na jednom náměstí shromáždil dav 3000 lidí, policie jej však rychle rozehnala.⁶⁴⁷ V ostatních městech se v oknech vyvěšovaly československé vlajky, lidé nosili odznáčky s národními motivy a zpívali národní písně. I tam byly zaznamenány potyčky s Němci, poškozovaly se německé nápisy apod. V mnoha obcích chodili lidé slavnostně oblečení, v dalších zas nepřišli žáci do školy. Ve všech větších závodech se pracovalo, jen v Mladé Boleslavi dvě hodiny stávkovalo 1300 dělníků tamější Škodovky a v Rakovníku stávku zahájilo osazenstvo továrny na jízdní kola. K tomu přibýly ještě některé stávky dílčí.⁶⁴⁸ Při popisu událostí mimo Prahu vyzdvihl velitel Bezpečnostní policie a SD správné počinání české policie, na rozdíl od její pasivity v Praze.⁶⁴⁹

643/ Viz pozn. 641.

644/ Válečný deník zbrojní inspekce Praha z 28. 10. 1939 (BA, WO 8-122/1); zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 40n.

645/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 40n., a zpráva policejního prezidia Praha, str. 46n.

646/ Zpráva o událostech na venkově 28. 10. 1939 (PSm 9, str. 168); zpráva „Karlova“ exilu z 1. 12. 1939 (PKL 173, str. 1–8); Štěpánek, „Boje pracujícího lidu“, str. 54; Peša, Štěpánek, „Těžké počátky“, str. 538.

647/ Administrativní zpráva oberlandrata v Moravské Ostravě z 2. 11. 1939 (BA, R 30, 4a, str. 98–115).

648/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 42; zpráva o 28. říjnu 1939 (b. a., b. d., PSm 9, str. 168). Viz též rádiová depeše ÚV KSČ Gottwaldovi z 8. a ze 13. 11. 1939 („Depeše mezi Prahou a Moskvou“, str. 399n., resp. 401).

649/ Zpráva velitele Bezpečnostní policie a SD Praha, str. 42.

Demonstrace v Praze pokračovaly ve zmenšeném měřítku 29. října. Byla zastavena tramvajová doprava, aby se zabránilo přísunu velkého davu lidí do centra. Toto opatření mělo být původně ve 13 hodin zrušeno, na německé přání bylo však prodlouženo na celý den. Když počet lidí s mäsaryčkami a odznáčky přesto narůstal, odvysílali v rádiu i v městském rozhlase s ampliony rozmístěnými po ulicích výzvu české vlády, aby lidé čapky a odznaky odložili a vycházeli pouze s odznaky NS. Frank opět vyslal do města své bojůvky, ty opět rozpoutaly hon na Čechy s odznaky. Němci opět napadali Čechy. Strhávali jim odznaky a sraželi čepice, takže českým policistům nezbylo než běhat od chodce k chodci a vyzývat je, aby odznak sundali. K větším střetům však toho dne už nedošlo.⁶⁵⁰

Jak německá, tak česká strana se pokoušela události po 29. říjnu bagatelizovat. V hlášení ČTK se hovořilo, že „poštvané mladistvé živly [...] popuzovaly ke shlukům“, které bylo možno potlačit všude českou policií v klidu bez použití násilných prostředků.⁶⁵¹ Z programu každodenní tiskové konference na ministerstvu propagandy v Berlíně bylo staženo hlášení agentury DNB o nepokojích v Praze.⁶⁵²

Na přání protektorátní vlády se Hácha 31. října vydal k Neurathovi, aby si stěžoval na údajně provokativní chování Němců 28. října. Podle jeho názoru nesli vinu za výtržnosti pouze oni a nikdo jiný.⁶⁵³ Neurath dal při tomto rozhovoru Háchovi najevo svou lítost nad tím, že nebyl v Praze. Řekl, že sám by záležitost posoudil mnohem objektivněji – a zaujal tak stanovisko proti Frankovým opatřením v době své nepřítomnosti.⁶⁵⁴ Hácha pak svůj názor na věc shrnul ještě jednou v dopise; poděkoval Neurathovi za to, že s ním sdílí jeho názor na celou věc do té míry, že ji ani on, Neurath, nehodlá přeceňovat. Podle Háchova mínění bylo české obecenstvo vyprovokováno několika „horkokrevnými lidmi německé národnosti“. Nasazení německých mocenských prostředků a „zvlášť tak brutálním způsobem“ bylo podle něho zbytečné. Hácha uzavřel

650/ Giesův záznam o různých telefonátech 29. 10. 1939. – Denní zpráva Ústředny SD pro Čechy a Moravu z 30. 10. 1939. AMV. *Persekuce českého studentstva*, str. 52.

651/ *Persekuce českého studentstva*, str. 55.

652/ Informace z tiskové konference ministerstva propagandy z 29. 10. 1939 (Brammerova sbírka, BA, ZSg. 101/14, str. 132). Srov. Boelcke, *Kriegspropaganda 1939–1941*, str. 214n.

653/ Zpráva Hněvkovského (Drtinova) exilu z 2. 11. 1939 (PSm 9, str. 180nn.); Feierabend, *Ve vládě Protektorátu*, str. 110.

654/ Hácha Neurathovi 2. 11. 1939. AMV.

dopis prosbou o rychlé propuštění zatčených.⁶⁵⁵ Podle Feierabendových pamětí Hácha příštího dne informoval vládu v tom smyslu, že návštěva u Neuratha skončila jednoznačným úspěchem. Neurath mu prý přislíbil, že všichni zatčení budou propuštěni a nikdo nebude odsouzen. Feierabend se tehdy domníval, že Neurath se zjevně rozhodl zbavit Frankova poručníkování.⁶⁵⁶ Rozpor mezi Neurathem a Frankem v hodnocení 28. října se projevil i v jedné administrativní otázce. Frank se zasazoval o to, aby v případě nepřítomnosti říšského protektora a státního tajemníka měl velitel Bezpečnostní policie a SD, popřípadě velitel Pořádkové policie zcela volnou ruku; Neurath je naopak chtěl podřídit státnímu podtajemníkovi. Jeden pracovník říšského kancléřství informoval o souvislostech tohoto rozporu takto:

„Za tímto názorovým rozdílem se podle mínění referenta, jenž se právě vrátil z Prahy, skrývají zásadně odlišné pohledy na linii německé politiky v Protektorátu; zatímco státní tajemník Frank chce nepokoje z 28. října, jež se omezily na město Prahu, použít k všeobecnému zostření kurzu, na druhé straně se zdá, že říšský protektor a státní podtajemník jsou odlišného názoru.“⁶⁵⁷

2. Studentská demonstrace 15. listopadu 1939 a uzavření českých vysokých škol

Frank se způsobem svého referování Hitlerovi a Himmlerovi snažil diskreditovat Neurathovu politickou linii.⁶⁵⁸ Vyplyvá to také ze srovnání konceptu a definitivního znění jeho zprávy. Rozdíl mezi svou vlastní a Neurathovou politikou dal výmluvně najevo, když Čechům zničehonic vložil do úst heslo, které se neobjevuje ani v návrhu, ani v podrobné policejní zprávě; Češi prý volali: „Neurath ven, Franka pověsit!“ Himmlerovi si Frank stěžoval, že Neurath víc věří Háchovi než vlastnímu státnímu

655/ *Persekuce českého studentstva*, str. 56.

656/ Feierabend, *Ve vládě Protektorátu*, str. 110.

657/ Zápis říšského kancléřství z 9. 11. 1939 (BA, R 43 II/1325).

658/ Frankova zpráva z 30. 10. 1939. AMV